

RODILNIK PRIDEVNIKOV IN ZAIMKOV KOT FORMALNI EKSPONENT PRI NAVEZAVI

1

Ena od posebnosti slovenščine, po kateri se ta razlikuje od sosednjih, pa tudi drugih slovanskih jezikov, je številna raba roditeljskih oblik; ohranjeni so nekateri tovrstni sintaktični arhaizmi, pa tudi v poznejšem razvoju so nastale nove rabe tega sklonu.

Prav taka sintaktična novost, ki pomeni nadaljevanje in razširitev določenih že obstoječih sintaktičnih možnosti ali razvojnih tendenc, je navezujoča raba roditeljskega pri pridevniki in pridevniških zaimkih. To imamo takrat, kadar je v drugem ali nadaljnjem delu zloženega stavka izpuščen samostalniški moškega spola, (ki pomeni stvar,) ali nekoliko redkeje srednjega spola, ki nastopa v prvem delu. Ta samostalniški je najpogostejše bližnji predmet, redkeje kak drug stavčni člen, izražen v obliki predložne zveze s tožilnikom (daljni predmet, prislovno določilo), ki določa povedek, skupen obema deloma stavka.

Funkcijo obeh izrazov, izpuščenih v drugem delu (1. povedek v osebni obliki in 2. samostalniški, bistveni del predmeta ali prislovnega določila) prevzame v drugem, navezujočem stavku pridevnik — prilastek opuščene samostalnike. Vendar pa stoji ta namesto v pričakovanem — v skladu z ujemanjem v sklonu, ki je v prilastkovih zvezah obvezno — tožilniku v roditeljskem: *Spole pozna slovenski jezik tri: moškega, ženskega in srednjega* (Toporišič, SKJ II, str. 152). Tu pride do spremembe pravila, obveznega v prostem stavku; povzroči jo razbitje prilastkove skupine na dva dela zloženega stavka. Kadar pa samostalniški in določujoči ga pridevnik — prilastek nastopata v enem stavku, sta zvezana po pravilu ujemanja v sklonu, spolu in številu. V primeru eliptične rabe samega pridevnika (ali zaimka) namesto vse prilastkove skupine v drugem delu zloženega stavka pravilo ujemanja ne velja več: v prvem delu zloženega stavka stoji samostalniški v tožilniku ednine moškega ali srednjega spola, v naslednjem delu pa je prilastek — ob ohranjenem številu in spolu — namesto v tožilniku uporabljen v roditeljskem.

Isto pravilo velja pri oziralnem zaimku *kateri*, kadar uvaja stavek, ki določa samostalniški moškega spola, (ki pomeni stvar,) ali srednjega spola, uporabljen v tožilniku, in pri kazalnih zaimkih, uporabljenih v navezavi na samostalnike moškega in srednjega spola, ki nastopajo v prejšnjem stavku (ali v prejšnjem delu zloženega stavka).

Uvodoma je treba poudariti, da ta pojav nima nič skupnega s semantiko (realnim leksikalnim pomenom) samih samostalnikov, ampak je izključno sintaktičen pojav. Povezan je s strukturo zloženih stavkov in z izpuščanjem nekaterih bistvenih stavčnih členov, ki so skupni celoti zloženega stavka.

Naštela bom nekaj primerov navezujoče rabe roditeljskega v sodobnih in starejših tekstih.

A. Samostalni s prilastkom moškega spola, (ki pomeni stvar)

a) bližnji predmet

... je nekje v stari knjigi izteknil izrek, da podpira gospodinja hiši tri ogle, mož pa samo **enega** (I. Tavčar »4000«, Zbr. spisi IV, 1926, str. 217);

— *Prodaj les!*

— **Najlepšega sem prodal. Ne smemo vsega hkratu** (F. Bevk, Hiša v Strugi, 1927, str. 92);

Se en prizor si je zamislil, **najprisrčnejšega, najneizraznejšega** (F. Bevk, Faraon, 1922, str. 56);

Brez križa ne sme biti ta svet. Zato je vzel **železnega** in ga zataknil, globoko započil v bližnji grob (B. Kreft, Povesti ... 1950, str. 225);

Gospod Fischer je naročil dve deci črnega. Gospa Fischer kavni liker. Margi je naročila **hruškovega**, česar gospa Fischerjeva ni mogla razumeti (S. Rozman, Obala, 1959, str. 21);

Si opazil, da imajo enozložne oblike načeloma kratek naglašen samoglasnik, dvo-zložne pa **dolgega**? (J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik 2, 1966, str. 131);

Štefan Küzmič je poznal prevode Novega testamenta ... v drugih slovanskih jezikih (celo **lužiškega**) ... (M. Orožen, Jezikovno knjižno izročilo prekmurskih in štajerskih pisateljev — razmnoženo predavanje na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture 1971, str. 3);

Pred dnevi je vstopila v trgovino mlada žena in zahtevala, naj ji prodajo parfüm, prav **tistega**, ki je v izložbi (Nedeljski dnevnik 1971, št. 187/X, str. 2);

b) drugi stavčni členi v tožilniku

— Tako. Pa bo šla (cesta) čez tvoj svet?

— Čez **mojega**. Ravno čez hruško ... (K. Meško, V koroških gorah, 1950, str. 96);

Surov, zadirčen glas mu je naznanil, naj skrbi za svoj posel in se ne vtika v **tu-jega** (V. Kavčič, Tja in nazaj, 1962, str. 79);

Posebnost ... je križanje glasov na koncu melodije in sicer tako, da se spremlja-joči spodnji glas dvigne nad **vodilnega, zgornjega** (Z. Kumer, Ljudska pesem vzhodne Slovenije — razmnoženo predavanje na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture 1971, str. 15);

Razen tega pa je sila težko izmisliti kaj novega ..., za kar bi bilo vredno seči v žep, v **turistovega** ali kar v **družbenega** (Tovariš 1971-28, str. 5).

B. Samostalni s prilastkom v srednjem spolu

a) bližnji predmet

Saj življenje je lepo, če hočeš; nelepega so le napravili ljudje (B. Kreft, *Povesti* ..., 1950, str. 214);

S težavo ga je pregovorila, da ji je prinašal prat perilo. Do tedaj ga je, ko je bilo umazano, enostavno métal vstran in kupil novega (V. Kavčič, *Tja in nazaj*, 1962, str. 107);

Pokažite mi prosim kakšno boljše blago zelenkaste barve (tj. ne prav slabega ali dobrega). (J. Toporišič, *Slovenski knjižni jezik I*, 1965, str. 197 — iz primerov za rabo oblik stopnjevanja, v oklepaju avtorjeva razlaga o pomenu teh oblik);

b) drugi stavčni členi v tožilniku

To je bilo zanj vprašanje vseh vprašanj, za katerega ni našel odgovora (B. Kreft, *Človek mrtvaških lobanj*, 1959, str. 83 — tekst iz leta 1930);

Dvoje velikih transportnih letal je pristalo na ravnini tik ob stavbi. V prvega so strpali zdravnike ... drugo je ostalo za ranjence (V. Kavčič, *Ognji so potemneli*, 1960, str. 48);

Hotel sem se izmakniti svojim majhnim dolžnostim, delu, ki ga ni hotelo biti kraj in za katerega sem že takrat vedel, da je brez pomena (V. Kavčič, *Ognji so potemneli*, 1960, str. 21).

3

Navedeni primeri v načelu zajemajo tekste od konca 19. stol. do danes. Obravnavani sintaktični pojav pa je v slovenščini še mnogo starejši, vendar je bil omenjen v slovnici šele v drugi polovici 19. stoletja. Še Fr. Miklošič ga v svoji primerjalni slovnici sploh ne omenja, čeprav obravnava funkcijo tožilnika in roditelja v slovenskih jezikih na več kot 200 straneh.¹

Opis tega pojava najdemo prvič v Janežičevi slovnici: »Ako samostalni in pridevnik nista v istem stavku in pridevnik se nanaša na samostalni v prednjem stavku, tedaj sedanja slovenska pisava sploh ne dela več razločka med živimi in neživimi stvarmi ter si kroji tožilnik skoraj vedno po živih; na pr.: *Mladina novi svet preveč čislá, starega* (nam. prvotnega *stari*) *pa zanemarija* (N. pr.) — *Nebeško kraljestvo je podobno kvasu, ktereга* (nam. *kteri*) *je žena vzela* (Mat.) — *Drag je travnik, ktereга* (nam. *kteri*) *ste kupili*«².

Kot vidimo, povezuje Janežičeva slovnica rabo navezujočega roditelja s tožilniško rabo stare oblike roditelja pri samostalnikih moškega spola, ki pomenijo bitja, in obravnava naš pojav kot svojevrstno izginotje oblikoslovnega nasprotja med bitji in stvarmi v določenem sintaktičnem položaju.

Breznik je v svoji nekaj deset let mlajši slovnici to povezavo dodatno poudaril tako, da je opis obeh pojavov združil v istem paragrafu (§ 187): »Ako rabimo

¹ Fr. Miklošič, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. Vierter Band. Syntax. Wien 1868—1874, str. 370—577.

² A. Janežičeva *Slovenska slovnica* ... priredil in predelal dr. Jakob Sket. Sedma izdaja. V Celovcu 1894. § 102, opomba. Navajam po tej izdaji, ker mi prejšnje niso dostopne.

pridevnik v zvezi z moškim samostalnikom, ki pomeni živo stvar, je tož. edn. enak roditelju; pri neživih je enak imenovalniku, npr. *Kmet je kupil drag voz in dragega konja*.

Kadar pa stoji pridevnik (zaimek) sam in se nanaša na samostalnik v prednjem stavku, ne ločimo živih stvari od neživih, npr. (tu ponovi primer št. 1 iz Janežiča). *Veliki zvon smo že prelili, srednjega* (prvotno *srednji*) *pa šele bomo*³. V opombi k temu paragrafu Breznik pripominja, da »ljudstvo« v podobnih primerih uporablja še stari tožilnik in da tožilnik prav tako uporabljajo starejši pisatelji (Trubar, Dalmatin). Od treh navedenih primerov pa se samo zadnji, Trubarjev, nanaša na našo zadevo: *Ta tempelj hočem razvaliti in v treh dneh drugi sezidati*. Druga dva se nanašata na rabo starega tožilnika-imenovalnika pri samostalnikih, ki pomenijo bitja.

V teh dveh slovnicih je obravnavani pojav do sedaj najtočneje in najpopolneje opisan.

Povojne slovnice imajo netočen opis⁴ ali pa tega pojava sploh ne omenjajo⁵. Zato se je vredno nekoliko dlje pomuditi ob razlagah Janežiča in Sketa ter Breznika.

4

Iz besed Janežiča in Sketa ter Breznika bi izhajalo, da je navezujoča raba roditelja nekakšno sintaktično utemeljeno razširjenje tožilniške oblike, uporabljene pri samostalnikih, ki pomenijo bitja, na samostalnike, ki pomenijo stvari. Morda je zanimivo, da sem podobno razlago srečala pri poskusu ankete med Slovenci, ki se ne ukvarjajo poklicno z jezikoslovjem. To je preprosto najbližja vsiljujoča se »racionalizacija« pojava, neopredeljenega v slovnični zavesti. Vzbuja pa vendar vsaj dva pomisleka.

1. Iz zgoraj navedenih sodobnih primerov izhaja, da pojav ne zajema samo moškega spola, ampak tudi srednjega, kjer nikoli ni bilo formalnega razlikovanja bitij in stvari. Naš pojav ima torej, kar zadeva spol, širši obseg kot semantično-oblikoslovno nasprotje med bitji in stvarmi, ki bi ga bilo sicer lahko opredeliti kot dodatno delitev na spole v okviru slovničnega moškega spola. Znotraj drugih dveh spolov take delitve v slovanskih jezikih ni.

2. Iz tu navedenih primerov, pa tudi iz tistih, ki jih navajajo omenjeni avtorji, izhaja, da raba roditeljske oblike v funkciji tožilnika zadeva izključno pridevnike in zaimke. Nastopa celo prav v primerih, ko samostalnik ni uporabljen, ker je a) izpuščen kot odvečen: pridevnik naznanja njegovo uporabo v prejšnjem delu pripovedi in prav temu naznanjanju služi tu roditeljska končnica, ali je b) osnova prilastkove skupine, v kateri je prilastek podrejeni (ali priredno-eliptični) stavek,

³ Anton Breznik, *Slovenska slovnica za srednje šole*. Četrta ... izdaja. Celje 1934. § 187, str. 90.

⁴ Tako je v priročniku A. Bajec, R. Kolarič, M. Rupel, *Slovenska slovnica*, Ljubljana 1956, str. 127, kjer beremo: »V edninskem tožilniku je pridevnik moškega spola enak imenovalniku, če stoji pred samostalnikom, ki pomeni stvar, ali roditelju, če stoji pred samostalnikom, ki pomeni bitje; *kadar pa stoji pridevnik sam, stoji navadno v obliki, ki je enaka roditelju*« (podčrtala avtorica). Tu je omenjena izrazito navezujoča, nesamostojna raba pridevnika v takih primerih in še bolj nedvoumno povezan ta pojav izključno z moškim spolom.

⁵ Slovnica J. Toporišiča, *Slovenski knjižni jezik I—IV* (1965-70), tega pojava sploh ne omenja, čeprav so v samem avtorskem besedilu priročnika primeri navezujočega roditelja precej številni.

ki ga uvaja oziralni ali ustrezni kazalni zaimsek: roditeljska oblika zaimka je tudi tu znamenje navezave na samostalnik, uporabljen v prejšnjem stavku.

Raba roditeljske oblike pridevnika pri samostalnikih, ki pomenijo bitja, je sintaktična posledica oblikoslovnega razlikovanja samih samostalnikov moškega spola, odvisno od njihovega pomena (stvar — bitje), in je oblikoslovni izraz ujemanja v imenski skupini. Raba navezujoče oblike roditeljskega pridevnika v stavkih z izpuščenim samostalnikiom pa se odvija na drugi, višji sintaktični ravni, tiče se namreč stavčne sintakse. Formalno je ta raba v nasprotju s pravili ujemanja, obveznimi v prostem stavku, in prav to je bistvena značilnost obravnavanega pojava. Tu se uresničuje drugo sintaktično pravilo kot tisto, ki velja, kadar sta samostalnik in njegov pridevniški prilastek uporabljena v enem stavku.

Navezujoča funkcija tu brez dvoma obstaja, ne glede na svoj izvor, čas nastanka in oblikoslovne analogije, ki jih je možno najti v slovenščini in drugih slovenskih jezikih.

5

Kar zadeva čas nastanka navezujoče rabe roditeljskega, bi bilo treba podrobnejših raziskav. Vendar pa že bežen pregled starejših tekstov in narečnega gradiva dovoljuje vsaj omiliti zgoraj omenjeno Breznikovo trditev in domnevo, vsebovano v Janežičevi razlagi, o neološkem in neljudskem značaju take rabe roditeljskega pri pridevnikih in zaimkih.

Res je, da v 16. stoletju te zgradbe še ne najdemo: na približno 800 straneh Dalmatinove Biblije, ki sem jih v ta namen pregledala, je nisem našla niti enkrat. Vendar pa sto let pozneje pri Janezu Svetokriškem ni redkost:⁶

Ta hudi pak, dokler vidi, de tulikajn nuca ta strah božji prnese, se pollisa . . . , de bi človek na taistiga pozabil (str. 172), *Cleomedes prime z'en steber . . . , ter taistiga z roko polomi* (str. 97). *Ta prvi gvant, kateriga bote našli v moji hiši, s taistom pokrite mojga sina* (str. 75).

Take rabe srečamo tudi naslednjih sto let kasneje v Japljevem Svetem pismu (Novi testament, II, 1786): *. . . Da ne pójdejo notér v'moj pokoj. Kër tédaj zhes ostane, de nekateri v'tiga iftiga noter gredó, inu ty, katerim je bilú poprej osnájenu . . . nifo nóter fhli* (str. 452, Pismo Hebrejcem, IV 5, 6)⁷.

Navedeni primeri vsekakor jasno kažejo, da navezujoča raba roditeljskega ni novost v slovenskem knjižnem jeziku devetnajstega stoletja, ampak da je, vsaj pri zaimkih, obstajala že v 17. stoletju.

Navezujoča raba roditeljskega pridevnika pri samostalnikih, ki pomenijo stvari, tudi ni tuja slovenskim narečjem, kolikor je o narečni skladnji možno sklepati iz ljudskih pesmi. V Štrekljevih SNP je pod številkami 1126—1132 sedem variant iste pesmi. Variante izvirajo iz različnih pokrajin, a v vseh nastopa večkrat —

⁶ Navajam po izdaji: Janez Svetokriški, *Pridige* (Izbral in uredil Fr. Bohanec), Ljubljana 1969; tekst je transkribiran, vendar je to za našo zadevo brez večjega pomena.

⁷ Zanimivo je, da na ustreznem mestu Dalmatinove Biblije ne najdemo tož. = imen. *taisti*, ampak obliko srednjega spola *tolsto*, torej splošno navezujoči kazalni zaimsek, kar bi lahko pomenilo, da je avtor v taki sintaktični poziciji okleval pred uporabo oblike pravega tožilnika moškega spola.

uporabljen je kot osnova zgradbe zaporednih verzov — navezujoči rodilnik pridevnikov. Navajam samo dva odlomka:

1128 (Iz Motnika): *V kamerc' mam neveste šter, / šter'm bom kupu krancelj lep: ... / Te prvi bom kupu r'dečiga / Iz mojga srca gorečiga. / Te drugi bom kupu plaviga / Iz mojga srca ta praviga ...* itd.

1132 (Iz Cerovca) ... *Vsem trem sem kupâ senjem lep, / Vsem trem sem kupâ robcece ... / Prvoj sem kupâ belega, / Z mojga srca ljublenega ...* itd.

Zanemarila sem variante, pri katerih sintaktična odvisnost rodilnika pri pridevniku in tož.-imen. pri samostalniku ni dovolj izrazita, vendar že sama razprostranjenost teksta brez ozira na izvor priča vsaj o tem, da je v narečjih skoraj vse Slovenije navezujoča raba rodilnika možna ali vsaj popolnoma razumljiva; v nasprotnem primeru bi bilo besedilo predelano in nerazumljivi izraz izpuščen ali zamenjan.

6

Nastanek navezujočega rodilnika pridevnikov in zaimkov bi bil lahko posledica več splošnejših značilnosti razvoja slovenskega oblikoslovja in skladnje. Težko bi bilo tu vse analizirati in obdelati v podrobnostih, vredno pa jih je vsaj omeniti.

V oblikoslovju zaimenske sklanjatve (zaimki in stara zložena sklanjatev pridevnikov) obstaja stara, ne samo slovenska tendenca k nadomeščanju starih oblik tožilnika z oblikami rodilnika. Ta težnja je v vseh slovanskih jezikih razen vprašalnega **kъ*-to najizraziteje zajela anaforični zaimek. V delu slovanskih jezikov zadeva to obe števili in vse tri spole, v drugem delu pa v glavnem moški in srednji spol ednine; sem spada tudi slovenščina⁸: oblika *ga* je klitični tožilnik in rodilnik za moški in srednji spol. Ta je bila lahko zaradi pogoste uporabe in obstoječe sintaktične podlage privlačen vzorec za druge zaimke, posebno kazalnega *kateri*, ki nastopa vzporedno z nesklonljivim splošnim oziralom *ki*; za *ki* običajno stoji ustrezne oblike sklonov anaforičnega zaimka: *knjiga*, *ki jo bereš*; *človek*, *ki ga (ne) poznaš*; *življenje*, *ki ga ne maraš*. Ker so take konstrukcije sintaktičnimi sinonimi s konstrukcijami s *kateri* (brez ozira na kasnejše stilistično razlikovanje v knjižnem jeziku), je oblikoslovna analogija zelo verjetna. Zgoraj navedeni primer iz Janeza Svetokriškega *gvant*, *kateriga bote našli*, je sinonim govornega *gvant*, *ki ga boste našli*. Zdi se, da gornji primeri iz pridig tega avtorja iz sedemnajstega stoletja in primer iz Japljevega Svetega pisma kažejo, da se je navezujoča raba rodilniške oblike prej kot pri pridevnikih pojavila pri zaimkih *tisti* in *kateri*; meni znani primeri navezujoče rabe rodilnika pri pridevnikih izvirajo iz 19. stoletja.

Široka sintaktična raba rodilnika, ki sem jo omenila v uvodu, tu tudi ni brez pomena. Za nekatere teh rab so sumili nemški zgled⁹, vendar so v veliki meri to v resnici arhaizmi ali tudi slovenske inovacije, ki jih je mogoče v celoti razložiti z gradivom, podedovanim iz praslovanščine, ali tudi s tendencami, izvirajočimi iz tega razdobja. Tu bi omenila: predmete tipa *sit življenja*, *potreben kruha*, *vesel prihoda*; široko rabo prilastkovega rodilnika tipa *človek trdih potez*; ohranitev

⁸ Prim. F. Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika*, Ljubljana 1952, str. 90 in 91.

⁹ F. Miklošič, *VG Syntax*, str. 463, dodaja primerom tipa *veselja se jokati*, *žeje zevati*, *lakote umreti*, *smeha počiti*, *nisem tega žalostna* komentar: »diese nsl. Fügungen sind dieser Sprache eigentümlich und wohl germanisierend.«

delnega roditelja za posploševalnimi zaimki (vprašalnimi in oziralnimi): *Kar je živega, vse mora umreti*; ohranitev (ali nastanek) roditeljske vezave pri številnih prehodnih glagolih, pri katerih v drugih slovanskih jezikih najpogosteje nastopa tožilniška vezava ali predmet s predlogom, npr. *prošiti, upati, čakati*. Sem bi prišela tudi tendenco k razširjanju rabe roditelja pri predmetih po zanikanju na osebkke in povedkovo besedo v primerih, ko so ti izraženi s posploševalnimi zaimki: *in nikdar se ni ničesar zgodilo* (Grum); *Sicer to ni ničesar novega* (B. Vodušek)¹⁰; ... *in zdravniki niso bili drugega, nego uporniki proti ... volji božji* (Tavčar, »4000«, str. 205).

Sam roditelj po zanikanju je v slovenščini lepo ohranjen in ekspanziven arhaizem, medtem ko v večini drugih slovanskih jezikov kaže izrazito težnjo k omejeni uporabi (ruščina) ali celo k popolnemu izginotju (slovaščina). Izrazita razširitev obsega rabe je v slovenščini raba predmeta v roditelju v primerih, kjer je v dveh delih zloženega stavka skupen povedek, a različen bližnji predmet, pri čemer se zanikanje nanaša samo na enega od njiju. Drugi jeziki imajo v tem primeru tožilnik. Poljščina npr. lahko uporabi bližnji predmet v roditelju samo v tistem delu zloženega stavka, v katerem nastopa glagol-povedek z zanikanjem. V slovenščini pa neredko srečujemo take stavke:

... *prednik, ki je iz mržnje do mrke madame pobijal s čevljem stenice na steni, da je včasih vsa preplašena zavpila, kakor da kolje njo in ne stenic* (B. Kreft, *Povesti ...* str. 35) — poljski prevod bi se glasil: ... *jakby mordował ją, a nie pluskwy* (tož. množine); *Spodaj v vasi mu res živi bratranec, ki ima kopico otrok, ne pa preobilno obložene mize* (K. Meško, *V koroških gorah*, 1950, str. 122) — poljsko: *ma gromadę dzieci, ale niezbyt obficie zastawiony stół*. Valenčakova *mati so izginili z zabojem, vsi veseli, da je počastil gosposki gost njihovo krčmo — ne pa sosedove, Kolaričeve* (R. Murnik, *Tujec*, str. 40; Knezova knjižnica XXII, Ljubljana 1918) — poljski dobesedni prevod bi bil ... *że zaszczylił ... ich karczmę a nie sąsiadową ...* (bolje: *karczmę sąsiada*).

Zadnji pojav je zvezan s tendenco, značilno za slovenščino (delno jo najdemo tudi v slovaščini), k samostojni rabi zaimkovih oblik (med drugim zaimkovih klitik) kot eksponenta navezave med stavki v primeru izpustitve povedka. O tem pojavu sem že pisala pred leti¹¹. V najsplošnejšem gre tu za razširitev sintaktičnih pristojnosti prostega stavka na večdelne zložene stavke in povečanje obsega formalnih eksponentov navezave med prostimi stavki v širšem kontekstu.

Zdi se, da lahko navezujočo rabo roditelja pri pridevnikih prištejemo prav k tej kategoriji pojavov z razliko, da postane v prvem primeru predstavnik povedka prvotno nesamostojni predmet, izražen s klitiko, v drugem pa prav tako prvotno nesamostojni pridevniški ali zaimkov prilastek. Praviloma spada sicer ta prilastek v skupino razvitega povedka, in to v tisti njegov del, ki je skupen obema povezanima stavkoma (deloma zloženega stavka). Roditeljska končnica je v tem primeru znak nesamostojnosti pridevnika in njegove zveze s stavkom, v katerem je bil uporabljen samostalni, določen s tem pridevnikom.

¹⁰ J. Toporišič, *Slovenski knjižni jezik* 2, str. 157. Primeri se nanašajo na oblikoslovje zaimkov, ni pa obravnavana sintaktična plat problema.

¹¹ Prim. H. Orzechowska, *Zdania eliptyczne w języku słowenskim*. Slavia (Praha) 31/1962, str. 524—536.

Vse zgoraj omenjene oblikoslovne in sintaktične tendence so povezane s širjenjem oblik roditelja v raznih funkcijah in tako pomenijo sintaktično podlago za nastanek navezujočega roditelja. Najverjetneje je med njimi tudi treba iskati neposredni vir tega pojava.

Z oblikoslovnega gledišča se zdi najbolj verjetno, da je taka raba nastala pri oziralnih in kazalnih zaimkih, uporabljenih v navezavi na prejšnji stavek. Z gledišča stavčne sintakse se zdi verjetno, da je bila pri razširitvi navezujočega roditelja tudi na prave pridevnike odločilna vloga protivnih stavkov in stavkov z zanikanjem. Tako bi bilo morda treba iskati začetke te rabe v stavkih, kot so zgoraj navedeni primeri iz slovnice Janežiča in Sketa ter Breznika s *pa*, ki izraža protivnost vsebini prejšnjega stavka, ali stavki: *Kupi beli kruh, ne pa črnega. Dajte mi rdeče blago, ne pa sivega.* Sem spada tudi prvi od primerov, navedenih v drugem poglavju (iz Tavčarja).

Ta dva vidika (oblikoslovni in sintaktični) se medsebojno ne izključujeta: vsak je bil lahko odločilen na drugi razvojni stopnji tu obravnavanega pojava.

Kar zadeva absolutno kronologijo nastanka navezujočega roditelja v slovenščini, se zdi verjeten začetek 17. ali morda konec 16. stoletja.

Vse to so vendarle samo domneve, ki jih lahko potrdimo ali ovržemo samo po proučitvi večje količine gradiva iz tekstov od protestantizma do konca 19. stoletja.

Prevedel Marko Kranjec

Vera Brnčič

Filozofska fakulteta v Ljubljani

BÜRGERJEVA LENORA PRI PREŠERNU IN ŽUKOVSKEM

Ko govorimo o uvajanju balade kot pesniške vrste v rusko in slovensko literaturo, je treba predvsem ugotoviti, da ima prevod Bürgerjeve »Lenore« v Prešernovem pesniškem opusu mnogo manjšo težo kakor podobni poskusi Žukovskega v delovanju tega ruskega predromantika. Spričo genialne širine Prešernovega ustvarjanja je ta prevod le delček poskusov vpeljati v slovensko poezijo po Evropi priznane pesniške oblike in izraziti posebno razpoloženje. Če si je Prešeren namreč take naloge sploh zastavljal, jih je reševal v izvirnih delih, saj je bil izrazit ustvarjalec, medtem ko je Žukovski skoraj enkratnega zgled posredovalca, ki pa je vendarle znal ohraniti vsaj delež izvirnosti. Isto lahko rečemo za vlogo obeh prevodov v razvoju ruske, oziroma slovenske književnosti. Kulturna situacija v obeh deželah in tedaj tudi pobuda za izbor takega ali drugega teksta je bila namreč docela različna.